

SHISHU MILAP
For Fun With
Books and Toys
Rs.

પ્રવૃત્તિનો આનંદ

પપ્પા...પપ્પા...પપ્પા, મને એક રંગની પેટી તો લાવી દો
કાગળ ઉપર ચીતર કરીશ
એમાં મજાનું રંગ ભરીશ
બસ એકવાર લાવી દો
મમ્મી, સમજાવી દો
પપ્પા...પપ્પા...પપ્પા, મને એક કાતર ને પૂંકું લાવી દો
કરીશ હું પૂંકું વાળીને
રમકડું ગુંદ લગાડીને
બસ એકવાર લાવી દો
મમ્મી, સમજાવી દો
પપ્પા...પપ્પા...પપ્પા, મને ખીલીને હથોડી લાવી દો
પપ્પા...પપ્પા...પપ્પા, મને ધરમાં
ટેબલ ખૂરશી જે ઘરમાં
દૃષ્ટિમાં છે તે કરીશ સમા
બસ એકવાર લાવી દો
મમ્મી સમજાવી દો
પપ્પા...પપ્પા...પપ્પા, મને રમકડાં ને ચાસ્તો લાવી દો
સ્કુલ, સ્કુલ, ઘર ઘર રમીશ હું
ટીચર ડાંકટર બનીશ હું.....
બસ એકવાર લાવી દો
મમ્મી સમજાવી દો
પપ્પા...પપ્પા...પપ્પા, મને સોયો ૨. ઊન લાવી દો
પપ્પા.....પપ્પા...પપ્પા, મને ગુંથીશ હું
મોજાં સ્વેટર ગુંથીશ હું
લાલ ને મજાનું ગુંથીશ હું
બસ એકવાર લાવી દો
મમ્મી, સમજાવી દો.

પ્રવૃત્તિનો આનંદ

લેખન - સંપાદન :
રાજુ - દીપ્તિ

પ્રકાશન અને પ્રાપ્તિ સ્થાન :

જીવનતીર્થ

જુના કોબા, તા.જિ. ગાંધીનગર - ૩૮૨૦૦૯

સર્જનના રાજ બનો

ચિત્રમાં બતાવ્યા પ્રમાણેના જાડા પૂંઠામાંથી મુગટની આકૃતિ કાપો. બંને છેડે કાણાં પાડી તેમાંથી રબ્બર કે દોરી પસાર કરો. તમે અને તમારા મિત્ર એક બીજાને મુગટ પહેરાવો અને દોસ્તીના હાથ મિલાવો !

મહોરાં બનાવો

કેવળ આનંદ ખાતર કે નાટકમાં પાત્ર ભજવવા માટે વિવિધ આકારના મહોરાં બનાવી શકાય.

પ્રવૃત્તિનો આનંદ

બસમાં પાંચ વર્ષથી મોટા અને બાર વર્ષથી નાના બાળકની અડધી ટીકીટ લેવામાં આવે છે, પરંતુ જગ્યા આપી આપવામાં આવે છે. જાત અનુભવે અમારું નમ્રપણે માનવું છે કે બાળકને બે સીટ જેટલી જગ્યા આપવી જોઈએ ! કારણ ? ખરેખર બાળકને વધારે જ જગ્યા જોઈએ છે. મોટા સ્થિર બેસી શકે - કશું કર્યા વગર. (આમ પણ મોટાઓ ક્યાં કાંઈ કરે છે ? પણ તે તો જુદી વાત !) બાળક માટે અસંભવ !!

સતત પ્રવૃત્તિ એ બાળકનો સ્વ-ભાવ છે. સાંભળવા-સમજવા કરતાં, વાંચવા-લખવા-જોવા કરતાં જાતે કરીને બાળક વધુ શીખે છે. શાળામાં કે નવરાશમાં બાળકો જે અનેકવિધ પ્રવૃત્તિ કરી શકે છે તે અંગેનું થોડુંક માર્ગદર્શન આ પુસ્તિકામાંથી મળશે.

બાળકોને કંઈકને કંઈક કામ જોઈએ છે. ન મળે તો જાતે ખોખા ખોળા કરીને પણ શોધી લે છે. ક્યું સાડું કે ખોટું તે જોવાનું તેનું કામ નથી. જો બાળકની પ્રયોગશીલતા અને સર્જનશક્તિને યોગ્ય માર્ગદર્શન મળે તો 'કંટાળો' અને 'ખંડનાત્મક પ્રવૃત્તિ'થી તે દૂર રહી શકશે.

કાગળ-કાતર, ગુંદર-લાહી કે ફેવીકોલ, પેન્સિલ, સ્કેચપેન કે રંગપેટી અને જૂના પોસ્ટકાર્ડ, દિવાસળીનાં ખોખા જેવી વસ્તુઓ હાથમાં આવી જાય એટલે તેમાંથી જાત-ભાતના અનેક નમૂનાઓ તૈયાર કરી શકે...

શરુઆતમાં કેટલીક સાદી રસપ્રદ પ્રવૃત્તિ આપી બાળકને માપવાની, અવલોકન કરવાની વગેરે ટેવ પાડી શકાય. સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિ દ્વારા બાળક 'કચરામાંથી કંચન' બનાવી શકે છે. આ માટે નવી ખર્ચાળ સામગ્રીની જરૂર નથી. આપણે નકામી ગણીને ફેંકી દીધેલી વસ્તુઓ પણ બાળકને કલાકો સુધી આનંદપૂર્વક મશગૂલ રાખી શકે છે. આમ કરવામાં બાળકોના હાથ-આંખના સંયોજનની, કલ્પનાશીલતાની ખીલવણી સાથે સાથે તેમનામાં સૌંદર્યબોધ વિકસે છે. વ્યવસ્થા, સુધડતા, સ્વચ્છતા - સુંદરતા તેને ગમવા લાગે છે. આમ તેના જીવનનું ઘડતર થાય છે.

સર્જનાત્મક પ્રવૃત્તિ કરતાં કરતાં બાળકો સાથે હળીમળીને કામ કરતાં શીખે છે, અને અવનવા સર્જન બનાવીને એક બીજાને ભેટ આપી અંતરના આનંદ દ્વારા આવેગોનો વિકાસ સાધી શકે છે. બાળકોને બને ત્યાં સુધી જાતે જ કરવા દેવું અનિવાર્ય જણાય ત્યાં જ માર્ગદર્શન આપવું જેથી તે સ્વાવલંબી બને અને તેનો આત્મવિશ્વાસ કેળવાય.

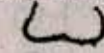
બાળકને નમૂનાઓ બનાવતાં

શા માટે શીખવાડવું ?

તેમની આંખોમાં ચમક જોવા માટે !

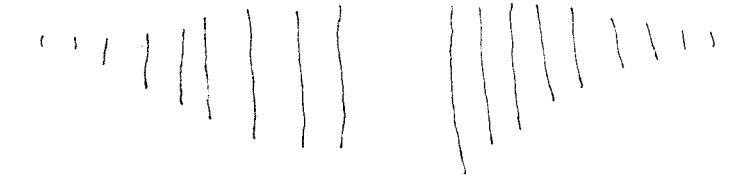
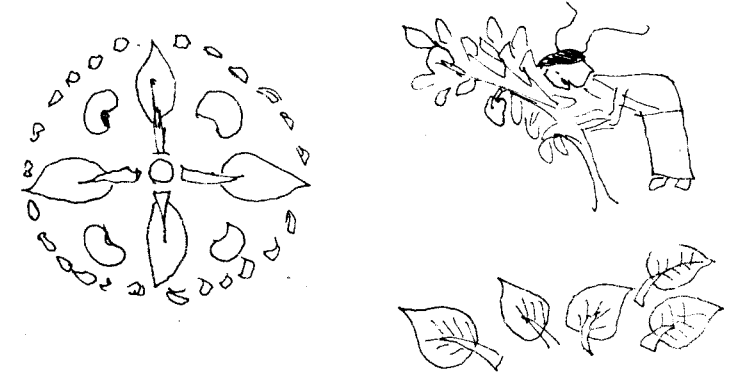
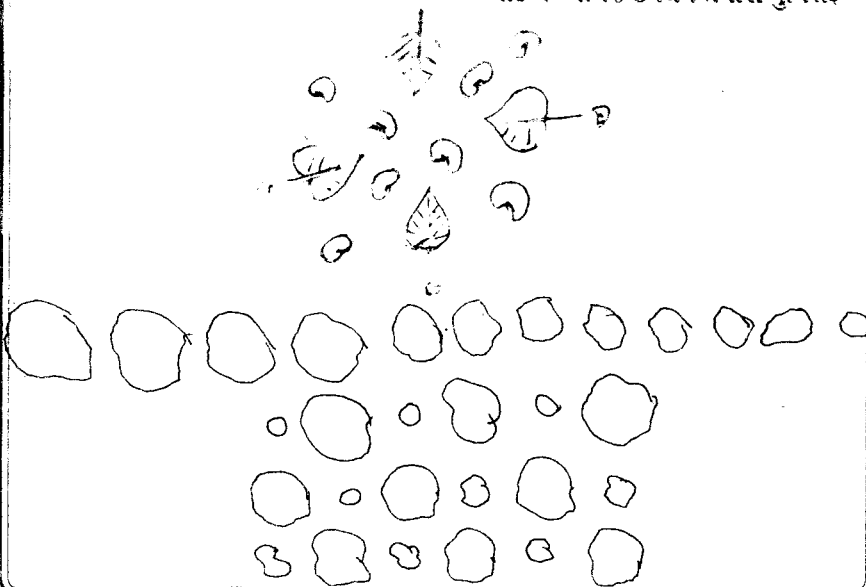

રાજુ - દીપ્તિના પ્રજ્ઞામ.

સમજણ માટે તૈયારી

નાના ભાળકોની વ્યવહારિક સમજ કેળવવા બહુ બોલવાની જરૂર નથી.
 “ચાલો છોકરાઓ પથ્થર વીણી લાવો. નાના-મોટા બે ભાગમાં વહેંચો. એક નાનો-એક મોટો
 એ રીતે ગોઠવો... ફરી બધાં ભેગા કરી દો, હવે નાનાથી મોટા એમ એક લીટીમાં ગોઠવો....
 ચાલો હવે પાંદોડાંઓ તોડી લાવો. નાના, મોટા અને તે બેની વચ્ચેના એમ ત્રણ ભાગમાં તેને
 વહેંચો. પાંદોડાંઓને ગોઠવીને જુદી જુદી આકૃતિઓ બનાવો. ચાલો હવે સળીઓ, ડાળખીઓને
 તે રીતે ગોઠવો. ચાલો હવે ધૂળમાં નાની-મોટી લીટીઓ કરો.
 ચાલો હવે તમે બધા મોટાથી નાના ક્રમમાં ગોઠવાઈ જાવ. હવે ફરી પાછા ભેગા થાઈ જાવ.
 નાનાથી મોટા ક્રમમાં ગોઠવાઈ જાવ....
 ચાલો હવે તળાવની પાળ પર ચડી જાવ. નીચે ઉતરો... દોડીને લાંબો ફૂદકો લગાવો....
 બધા નાની નાની સૂચનાઓ આપો અને જૂઓ વાનરસેના કેવી ધંધે લાવી જાય છે !
 - સંદર્ભ : સમજ કે લિયે તૈયારી યુનિસેફ

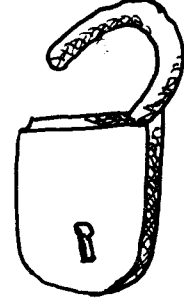
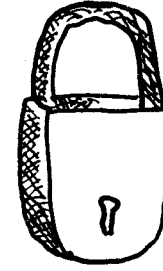
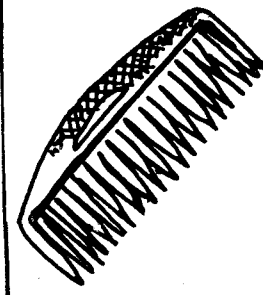

ચિત્રો પરથી ચર્ચા

ચિત્રો જોઈને તેનું અર્થઘટન કરવું, ચિત્રને સમજવું અને સમજાવવું - આવી પ્રવૃત્તિ દ્વારા બાળકની સંવાદ કરવાની શક્તિનો વિકાસ થાય છે અને વિચારશક્તિ ખીલે છે. ચિત્ર સંવાદ પદ્ધતિ દ્વારા નિરક્ષરોને આર્થિક - સામાજિક કે રાજકીય શિક્ષણ પણ આપી શકાય છે.

છાપાઓમાં, સામાયિકોમાં અવાર-નવાર સુંદર ચિત્ર કે ફોટાઓ આવતા હોય છે. આ ચિત્ર કે ફોટાઓ બતાડીને બાળકોને કેટલાક પ્રશ્નો પૂછી બોલતા કરી શકાય.

ચિત્રમાં કોણ કોણ છે ? કોણ શું કરે છે ? તે શા માટે તેમ કરતા હશે ? આવા પ્રશ્નો પૂછતાં ક્યારેક જુદાં જુદાં બાળકો જુદાં જુદાં જવાબ પણ આપશે.

કાર્યકારણ સંબંધ શોધો

વસ્તુ અને તેના ઉપયોગ સંબંધી માહિતી ચિત્રોની મદદથી સમજાવી શકાય.

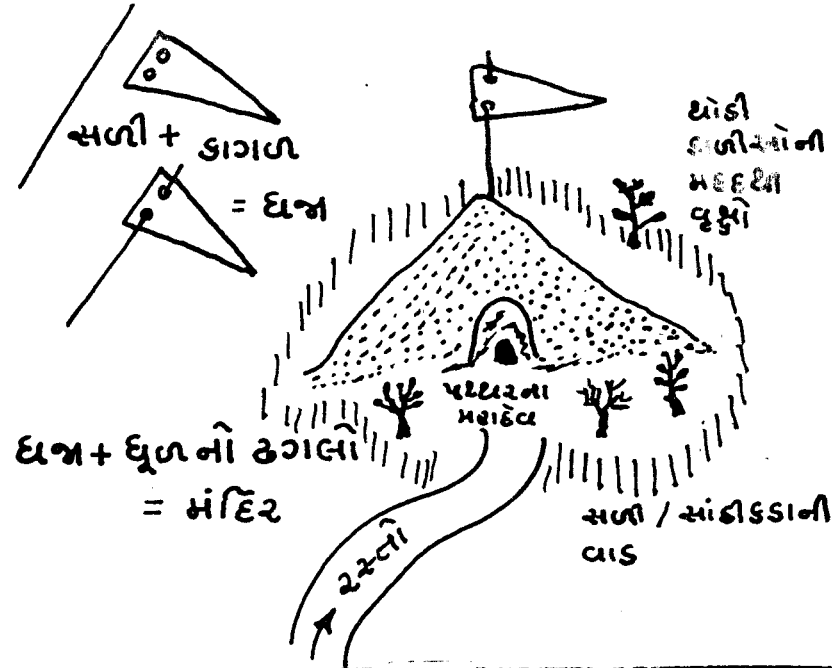
ચાલો પતંગ ઉડાડીએ

એક નાનકડો ચોરસ કાગળ લઈ તેમાં એક ખૂણા પાસે કાણું પાડી દો. તેમાંથી દોરો પસાર કરી ગાંઠ મારી દો. દોરાને ચાર-પાંચ ફુટ જેટલો લાંબો રાખી બાળકના હાથમાં મૂકી દો... બાળકો દોડતાં જશે અને પાછળ પાછળ તેમનો પતંગ ઉડતો ઉડતો આવશે. દરેક બાળકને દોરો અને નાનકડો કાગળ લઈને આવવાનું કહી શકાય, અને જાતે જ પતંગ બનાવી લેવાનું કહી શકાય.

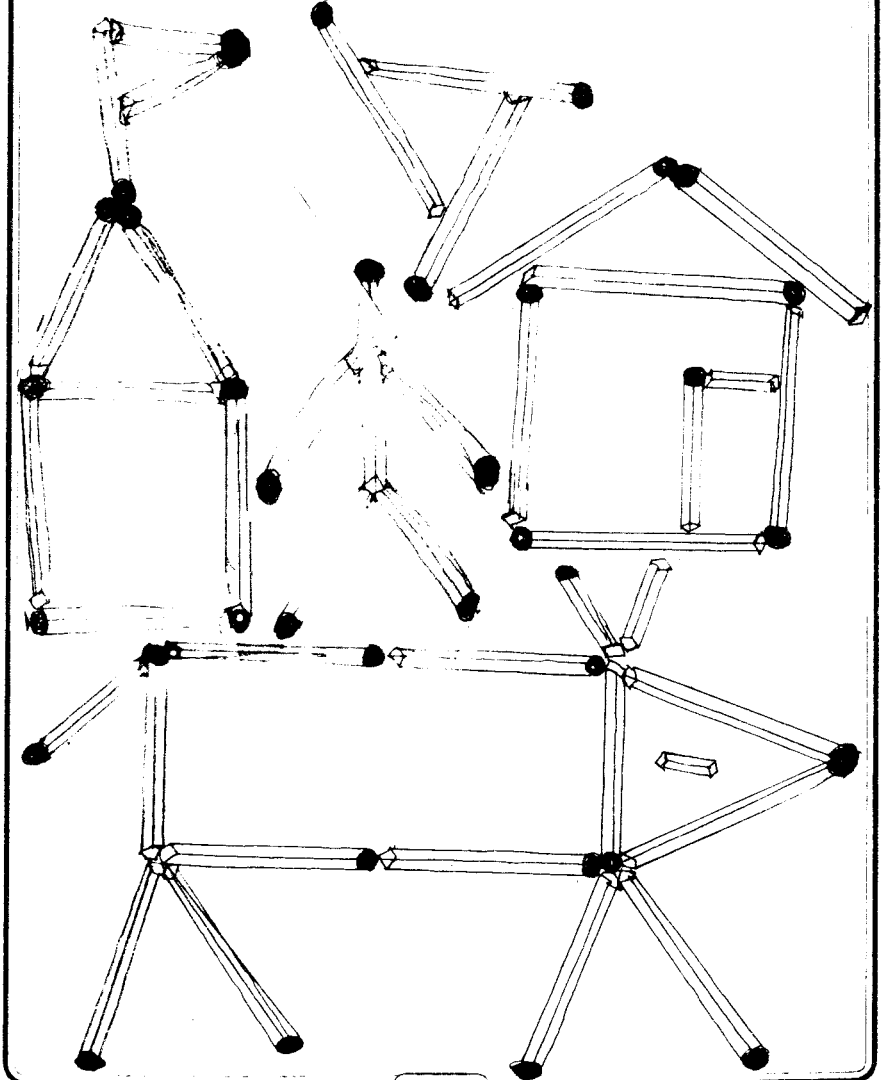
મારે ધૂળની ઢગલીએ રમવું છે...

શિયાળાની સવારનો કુણો કુણો તડકો કોને ન ગમે ? બાળકો ધૂળમાં-રેતીમાં રંગભેર રમતાં હોય છે. ધૂળની ઢગલીઓ બનાવી મંદિર-મંદિર રમતાં નાનાં બાળકોએ કરેલ કામ આપણે જોઈએ. આવી રમત તમારી નિશાળમાંના બાળકોને પણ રમાડજો. રમવા દેજો. (પછી હાથ-પગ-મોઢું ધોવડાવવાનું ના ભૂલતા !)

દિવાસળીની મદદથી રચનાઓ

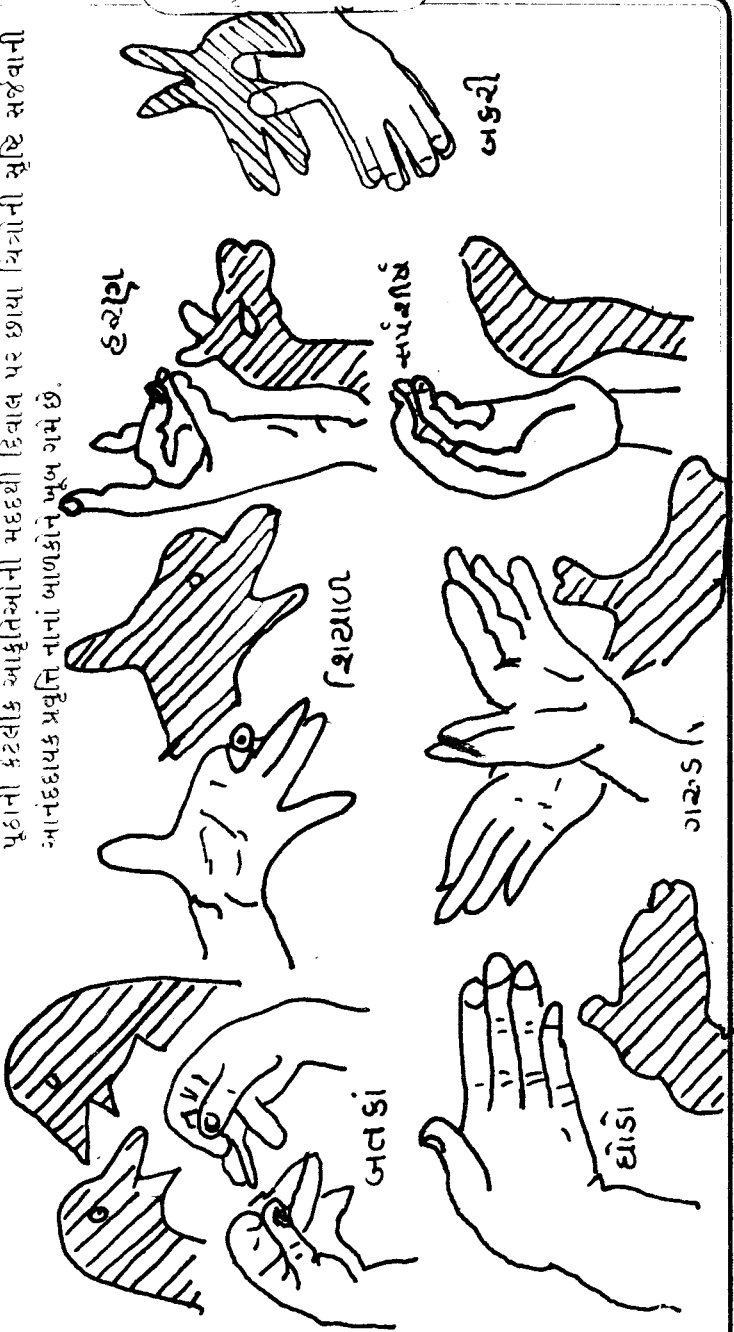
અહીં કેટલાંક દિવાસળીની રચનાઓના નમૂના આપ્યા છે તેના આધારે તેવા અને બીજા કેટલાક નવા નમૂના તૈયાર કરી તેની પૂંઠાની પટ્ટીઓ તૈયાર કરી લો. પછી શરૂઆતમાં તેના આધારે અને પછી તે પટ્ટીઓ નજર સામે રાખ્યા વગર બાળકોને અવનવી ડિઝાઈન બનાવવાનું કહો.

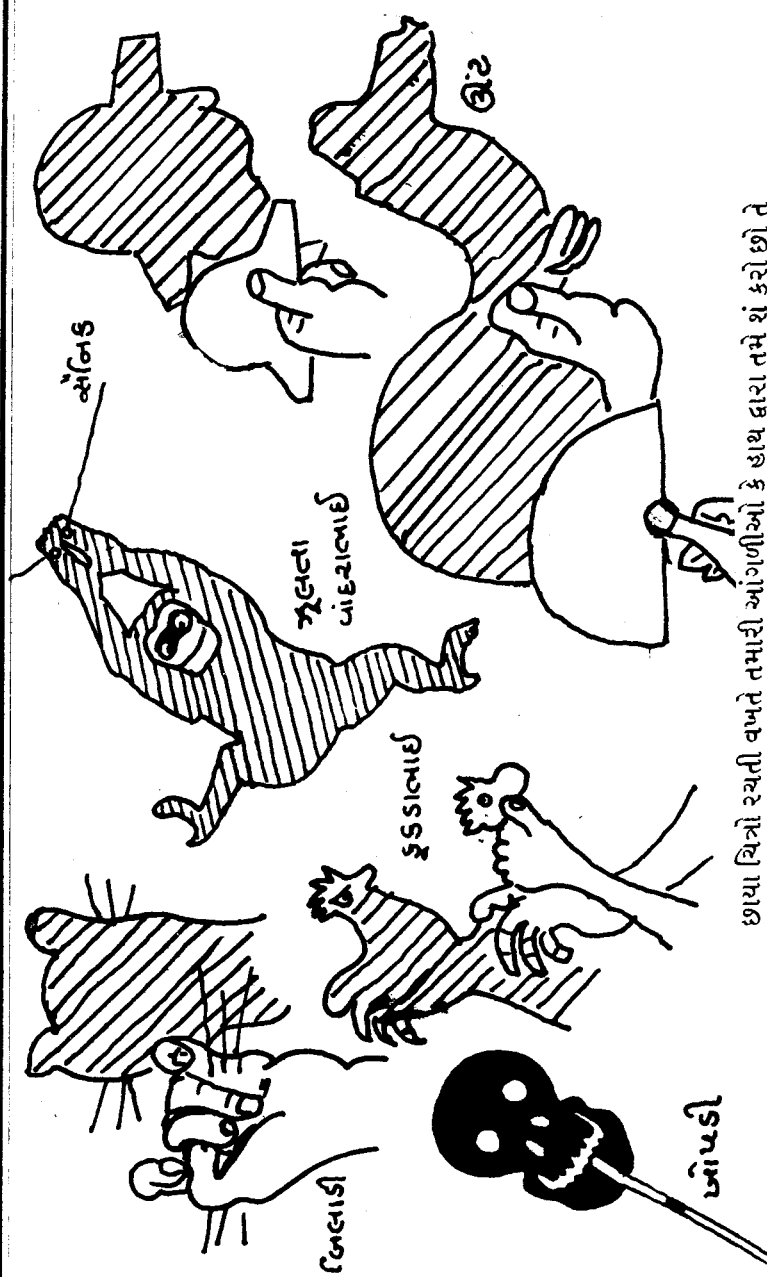
છાયા ચિત્રો

ટમટમતા દીવા / ફાનસ કે મીણબત્તીની જ્યોતમાં, ટેબલ લેમ્પના કે બેટરીના પ્રકાશમાં નાના-મોટા જાતજાતના આકારો ધારણ કરતા પડછાયાની લીલા જોવી-કરવી તે એક રોમાંચકારી અનુભવ છે ! મોટે ભાગે માત્ર હાથનો ઉપયોગ કરીને કે ક્યારેક પૂંઠાની કેટલીક આકૃતિઓની મદદથી દિવાલ પર છાયા ચિત્રોની સૃષ્ટિ સર્જવાની આનંદદાયક પ્રવૃત્તિ નાનાં બાળકોને ખૂબ ગમે છે.

પ્રવૃત્તિનો આનંદ

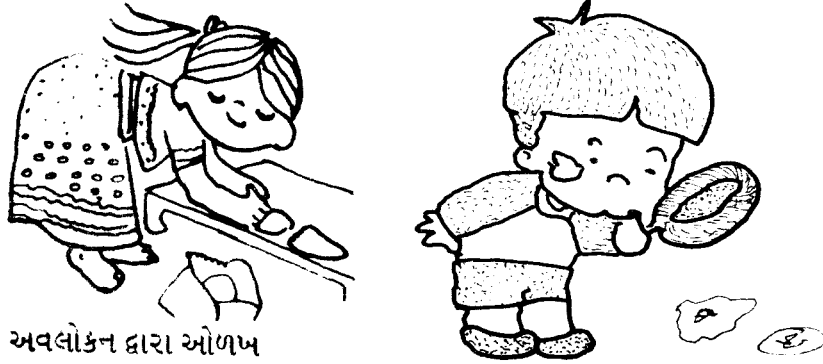
પ્રવૃત્તિનો આનંદ

છાયા ચિત્રો રચતી વખતે તમારી આંગળીઓ કે હાથ દ્વારા તમે શું કરો છો તે જોવાને બદલે પડછાયા સાથે નજર રાખશો અને યોગ્ય આકૃતિ નિપજાવવા માટે જરૂરી ફેરફાર કરશો તો વધારે સરળતા રહેશે.

વસ્તુઓ માપો

નાના બાળકોને લંબાઈનો ખ્યાલ આપવા માટે, લાંબી અને ટુંકી વસ્તુની ઓળખ કરાવવા કે સરખામણી કરાવવા માટે આંગળા, વેંત, હાથ, પગલાં કે ડગલાંની મદદથી નાની મોટી વસ્તુઓને માપવાનું કહી શકાય. ગણતરી પાકી કરવામાં પણ આ પ્રવૃત્તિ કામ લાગે છે. નાનું ટેબલ, આસન પટ્ટો, ઓરડાની લંબાઈ કે પહોળાઈ, બારી-બારણા-કબાટ વગેરે વસ્તુઓનું માપ બાળકો લે. બે વસ્તુ વચ્ચેનું અંતર માપવાનું પણ બાળકોને કહી શકાય. એક જ વસ્તુનું માપ નાના મોટા બાળકો અલગ અલગ કહેશે ત્યારે તેમને ફુટપટ્ટીનો પરિચય કરાવી શકાય. જો ફુટપટ્ટી ન હોય તો તે માપની બંને છેડેથી ગાંઠ વાળેલી દોરીનો ટુકડો લઈ માપવાનું કહી શકાય.

અવલોકન દ્વારા ઓળખ

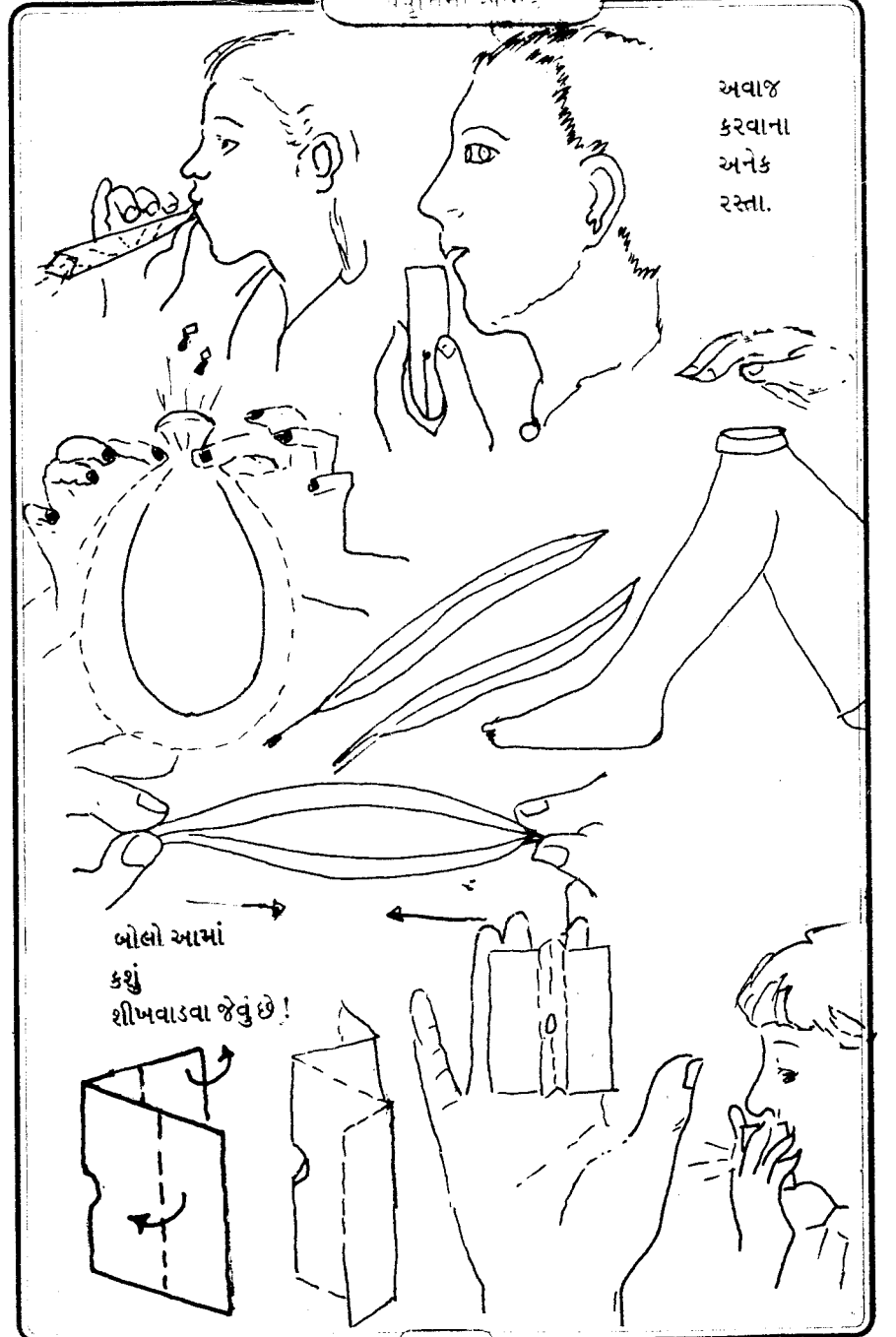
નાના બાળકોની અવલોકન શક્તિ વિકસાવવા માટેનો આ નાનકડો પ્રયોગ તમારી શાળામાં કરજો.

દરેક બાળકને કહો કે બહારથી નાનકડો પથ્થર કે ઈંટનો ઢેબાળો લઈ આવો. તે સાવ નાનો પણ ન હોવો જોઈએ અને બહુ મોટો પણ ન હોવો જોઈએ. સહેલાઈથી બે હાથ વચ્ચે રહી શકે અને તમે તેને સહેલાઈથી ફરી પાછો ઓળખી કાઢી શકો તેવો હોવો જોઈએ.

દરેક બાળક એક એક પથ્થર લાવે પછી તમે તેમને ધારી ધારીને હાથથી સ્પર્શ કરીને જોઈ લેવા કહો અને યાદ રાખવા કહો. પછી એક બે બાળક પાસે બધા પથ્થર ભેગા કરાવો. બધા પથ્થર ભેગા થઈ જાય પછી ફરી ગમે તે પથ્થર ગમે તે બાળકને આપી દો અને બધાં બાળકને કહો કે હવે તમારા બધાની પાસે એક એક પથ્થર છે પરંતુ તમારે તમારો પથ્થર શોધીને મેળવી લેવાનો છે. એટલે હવે એકબીજાના હાથમાં જોઈને અદલા-બદલી કરી તમારો જે પથ્થર હતો તે ફરી મેળવી લો !

બધાં બાળકો પોતપોતાનો પથ્થર શોધવા ફરતાં હશે તે જોવાની તેમને અને તમને બધાને મજા પડશે

અવાજ
કરવાના
અનેક
રસ્તા.

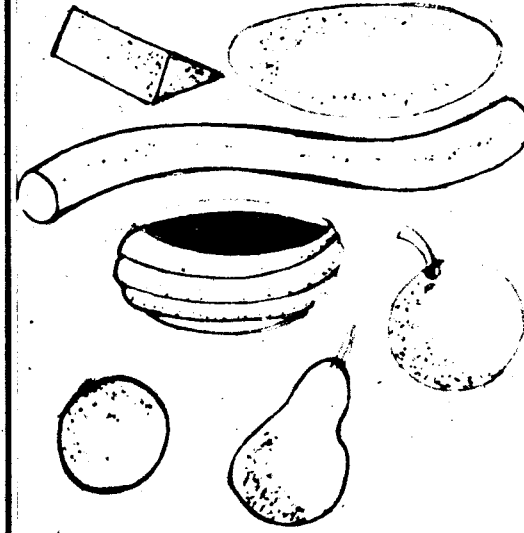
કાગળ કામ - ફાડ કામ, કાતર કામ - ચીટક કામ

બાળકોને બેઠાં બેઠાં કાગળો ફાડવા-કાપવા ગમે છે. આ પ્રવૃત્તિથી તેઓના આંગળા અને હાથના સ્નાયુઓ દ્રઢ બને છે. કાતર વાપરતા શીખે છે અને ધીમે ધીમે ચોક્કસ આકારો કાપવા લાગે છે.

કાગળને બેવડો-ચોવડો વાળી પછી કાતરકામ કે ફાડકામ કરે તો તેમાં ડિઝાઈન પડે છે અને આખો કાગળ ખોલતાં તેમાં સુંદર કોતરણી જેવી કારીગરી દેખાય છે. ઘડી વાળેલા કાગળમાં જુદી ભાત કાપી હોય અને ખોલે ત્યારે જુદી ભાત દેખાતાં બાળકોને ખૂબ આશ્ચર્ય થાય છે. જૂના છાપાં કે મેગેઝિનના કાગળો એકઠા કરી તેમાંથી આ પ્રવૃત્તિ કરાવી શકાય. ક્યારેક આવી કોતરણીને બીજા કાગળ પર કે પૂંઠા પર ચોંટાડવાનું પણ કરાવી શકાય. આ માટે જોઈતો ગુંદર તો બાળકો જ લીમડા-બાવળ પરથી એકઠી કરી લાવશે. તમારે એક ડબ્બામાં તેને પલાળી રાખવાનું જ કામ કરવાનું છે. પીંછી પણ દાતણમાંથી જ બનાવી લેવાની.

માટી કામ

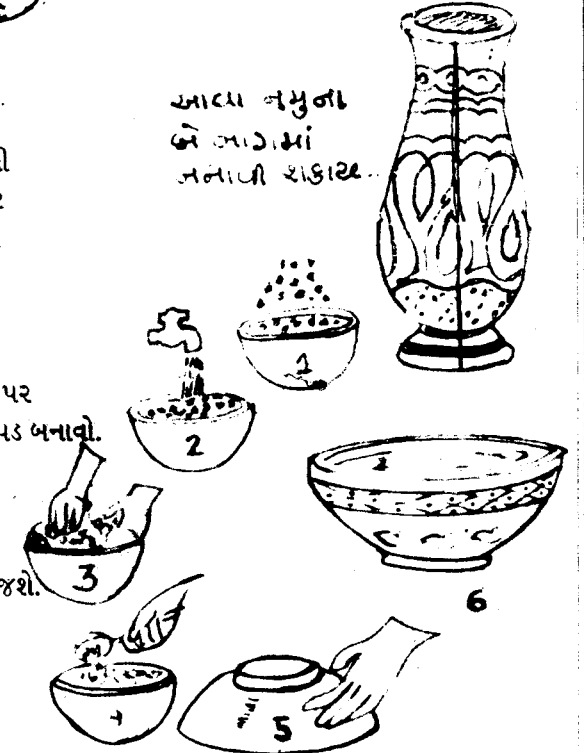

તળાવની કાંપવાળી ચીકણી માટી અથવા ગામના કુંભાર પાસેથી કેળવેલી માટી લઈ આવો અને બાળકોને માટી ગુંદીને તેમાંથી અવનવા નમુનાઓ બનાવવા કહો. શરૂઆતમાં માટીની દોરડી, ગોળાકાર, તાવડી, ચુલો, કાચબા જેવા નમુના બનાવે. ત્યારબાદ ગાય, ઊંટ, ઢીંગલી જેવા નમુના પણ બનાવી શકશે. આ નમુનાને ભઠ્ઠીમાં શેકી પણ શકાય.

માવાકામ

જૂના છાપાના નાના-નાના ટુકડા કરી થોડા દિવસ પલાળી રાખો. તેમાં ઘઉંનો ઝીણો લોટ મેળવી એકરસ કરવા મસળો. દળેલી મેથી નાખો તો સરસ ચીકાશ પકડશે જેવા ઘાટની ટોપલી, છાલીયું કે વાસણ બનાવવા હોય તેના પર તૈયાર કરેલ લુગદીને ચોપડી પડ બનાવો. સુકાઈ જાય એટલે એને મૂળ વાસણથી છુટું પાડી લો. ચિતરામણ કરો. એક સુંદર નમુનો તૈયાર થઈ જશે.

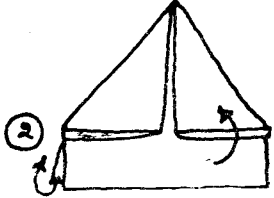
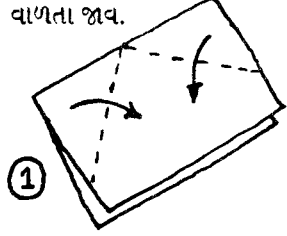
આવા નમુના બે ભાગમાં જનાવી શકાય.

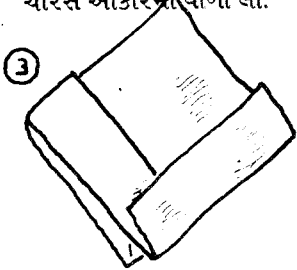

સિપાઈ ટોપી

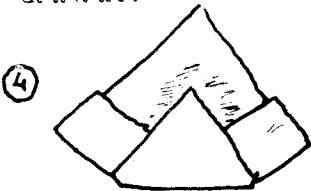
એક ફૂલરૂપે અથવા
છાપાનો કાગળ લઈ નીચેના
ચિત્રોમાં બતાવ્યા પ્રમાણે
વાળતા જાવ.

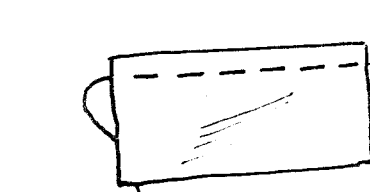
ત્રિકોણાકાર નીચે રહેલા
કાગળના બે પડને ખુલ્લા કરો.
ઉભા ત્રિકોણને ખોલીને
ચોરસ આકારમાં વાળી લો.

ચોરસના બંને નીચેના
છેડા આગળ-પાછળ વાળો
ટોપી તૈયાર !

કેપ પેપરની ટોપી

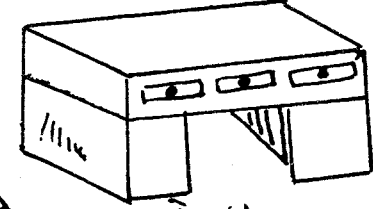
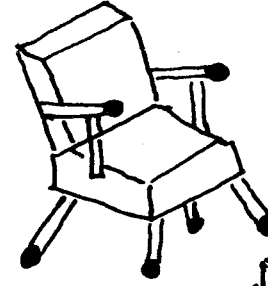

ચળકતો રંગીન પારદર્શક કાગળ લો.
તેની લંબાઈમાં ઉપરથી ૨" જેટલી
જગા છોડી દઈને આકૃતિમાં બતાવ્યા
પ્રમાણે સોય-દોરા વડે ટાંકા લો.

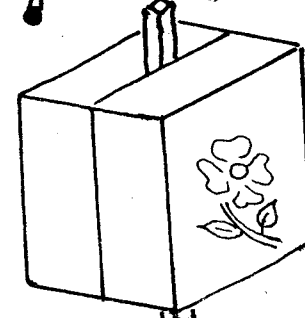

દોરો કાગળ ન ફાટે તે રીતે સાચવીને
ભેગો કરો. કાગળના આજુબાજુના
ભેગા થયેલ છેડા ચોંટાડી દો.
નીચેથી કાગળ ૨" જેટલો વાળી દો
એટલે ટોપી તૈયાર !

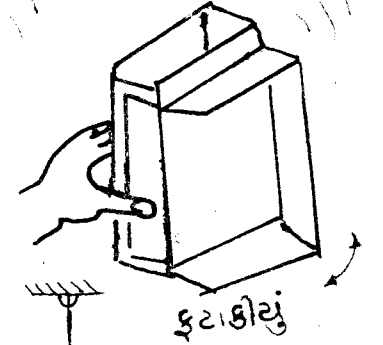
દિવાસળીના ખોખામાંથી બનાવેલા વિવિધ નમૂનાઓ

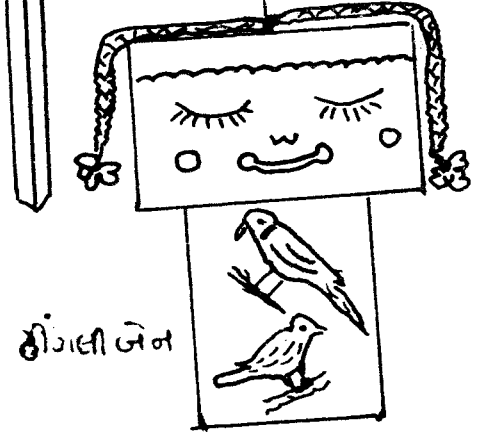
ખુરશી - ટેબલ

ધુધરો

ફટાકીયું

ઢીંગલી જેન

દિવાસળીના ખોખામાંથી તો અનેક નમૂનાઓ બનાવી શકાય : ટેબલ, ખુરશી,
ધુધરો, ફટાકીયું અને ઢીંગલીબેન. ઉદાહરણાર્થે આપ્યા છે.

નાના બાળકોનો ખજાનો જોયો છે ? શાળાના બાળકોને પોતે સંગ્રહ કરેલ દિવાસળીના ખોખા, પીંછા, લીસ્સા જાતજાતની અને ભાતભાતની વસ્તુઓને પથ્થર, રંગીન કાચ, પાંચીકા, ચોકલેટના શોધી શાળામાં લેતા આવવાનું કહો. બધા કાગળ, લખોટી, કોડી - શંખ - છીપલાં - બાળકો પોતપોતાનો ખજાનો સરસ રીતે શું શું નથી હોતું તેમની પાસે ? કેવા જમીન પર પાથરી /ગોઠવી બેસે. જતનથી મજૂસ નીચે, કોઠી પાછળ, કેવું સરસ પ્રદર્શન ! ડામચીયા નીચે કે ક્યાંક અંધારા ખૂણામાં બાળકોને સિક્કા, ટીકીટ, દિવાસળીના પોટલી બાંધી તેઓ સાચવી રાખે છે ! ખોખાની છાપો વગેરેનો સંગ્રહ કરવા પ્રેરણા આપી શકાય.

ખજાનો

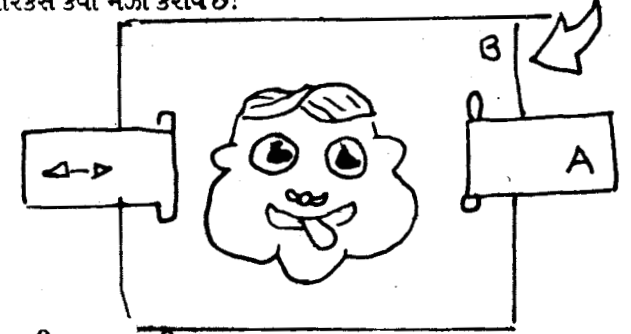
એતન, કેતન, ચેતન ઇસુ
હવે ખાલી મારું ના ખીસું.
કંકર, કાગળ, કાચ ને પીછું
મખમલ જો આ કેવું લીસું !
બૂચ-બિજા, કોડી અઘવીસું
ને કોડીમાં ભરવા સીસું
જોયું આ તસતસતું ખીસું !
હું કેવો ધનવાન શો દીસું !

કિરીટ પુરોહિત

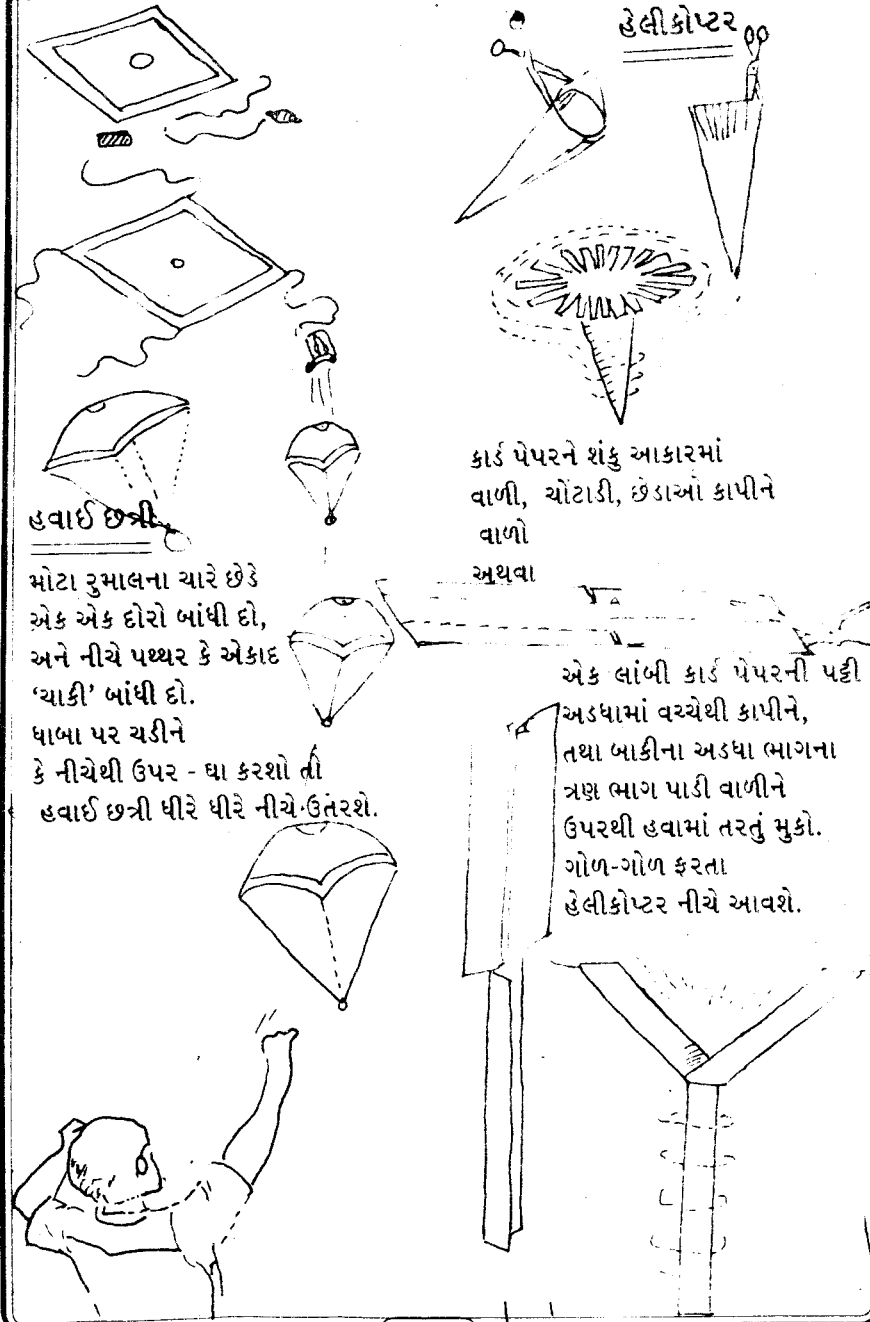
તોફાંની બારકસ
આંખ મીંચકાવે જીભ હલાવે
નોટબુકના પૂંઠા કે વપરાયેલાં પોસ્ટકાર્ડ
ઉપર કાગળ કાગળ ચીપકાવી
A અને B ભાગ બનાવી દો.
જૂઓ તોફાંની બારકસ કેવી મજા કરાવે છે!

આઈસ્ક્રીમની ચમચીના ગણપતી

આઈસ્ક્રીમની ચમચીઓની મદદથી
અનેક નમૂનાઓ બનાવી શકાય.
અહીં આપેલા ગણપતીદાદા બનાવવા
જરાય અઘરા નથી.

ચાલો ઉજવીએ

પંદરમી ઓગષ્ટનો રાષ્ટ્રીય તહેવાર

આપણે ત્યાં અનેક સામાજિક કે રાષ્ટ્રીય તહેવારો આવતા હોય છે. ગામડે ગામડે પ્રાથમિક શાળાઓમાં પંદરમી ઓગષ્ટ કે છવીસમી જાન્યુઆરીએ ધ્વજવંદન થાય છે અને કેટલેક સ્થળે ઉત્સાહી શિક્ષકો પ્રભાતફેરી કાઢે છે અને ગીત-વાર્તા-નાટક કે રમત-ગમતનો કાર્યક્રમ યોજે છે. આંગણવાડીના બાળકો પણ તેમાં ભળી શકે.

પંદરમી ઓગષ્ટની પૂર્વ તૈયારીરૂપે તમે બાળકોને અત્યારથી જ રોજ થોડો વખત 'સાવધાન' 'વિશ્રામ', 'બેઠ જાઓ', 'ખડે હો', 'કદમતાલ', (એક જ જગ્યાએ ઉભા-ઉભા ચાલવાનો અભિનય) જેવી પ્રવૃત્તિ કરાવી શકો. ત્રણ-ત્રણની હારમાં સરખા અંતરે ઊભા રહેવું અને હળવા કસરતના દાવ કરવાનું બાળકોને ખૂબ ગમતું હોય છે. એકાદ 'ધજા' બનાવી 'એક સાથ સલામી આમ દો' કહી ધ્વજવંદનની તાલીમ પણ આપી શકો. ઉપરની બધી સૂચનાઓ આપતી વખતે કે પ્રવૃત્તિ કરાવતી વખતે બહુ કડક શિસ્તપાલનનો આગ્રહ ન રાખવો પરંતુ કોઈ યોગ્ય રીતે ન કરી શકે તો પ્રેમપૂર્વક બીજા કરે છે તે જોઈને પોતાનું સુધારી લે તેમ કહેવું. બધા એક જ સ્થિતિમાં આવે પછી બીજી સૂચના આપવી.

ચાલો ત્યારે, 'એકસાથ ખડે હો !'

લોકસંસ્કૃતિનો પરિચય

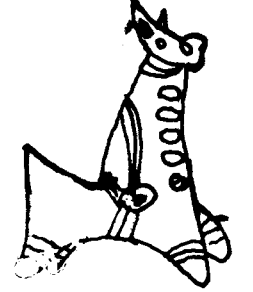
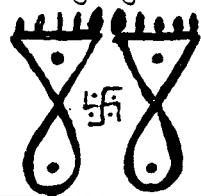
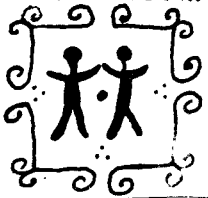

ગુજરાત રાજ્ય લોકસાહિત્ય સમિતિના ‘લોકજીવનનાં મોતી’ પુસ્તકમાં જોરાવરસિંહ જાદવ લખે છે તેમ “પ્રાકૃતિક સૌંદર્ય અને ભાતીયળ ભૌગોલિક વિશિષ્ટતાઓ વચ્ચે ગુજરાતની જાજરમાન લોકસંસ્કૃતિનો જન્મ થયો છે. લોકજીવનમાં વસતી વિવિધ જાતિઓના વિપુલ વૈવિધ્ય ધરાવતાં વસ્ત્રાભૂષણ, અલંકારો, સૌંદર્ય-પ્રસાધનો, ઘરખોરડાંનાં રૂપ શણગારો, આલેખ, ચીતર, લીપણ, ઉત્સવો, પર્વો, તહેવારો, મેળાઓમાં લોકકળાનું સૌંદર્ય દર્શન સાંપડે છે. ગુજરાતના ગ્રામ્ય વિસ્તારોનું નૈસર્ગિક લોકજીવન નિહાળી પરદેશીઓ આશ્ચર્યમુગ્ધ બની તેની પ્રશંસા કરે છે ત્યારે આપણે પશ્ચિમની સંસ્કૃતિના પવનમાં રંગાતા જઈએ છીએ એ વિધિની વિચિત્રતા નથી તો બીજું શું !”

ઉત્સવપ્રિય ગુજરાતમાં વર્ષ દરમિયાન ૧૫૨૧ મેળાઓ યોજાય છે જેમાં એકલા શ્રાવણ માસ દરમિયાન જ સૌથી વધુ ૫૦૨ મેળાઓ જુદા જુદા સ્થળોએ યોજાય છે. ભાદરવા મહિનામાં ૨૦૦ મેળાઓ ભરાય છે. આ વિવિધ લોકમેળાઓ પાછળ રહેલી લોકવાયકાઓ, તેનું સામાજિક મહત્ત્વ, તેમાં થતું લોકકલા અને લોકસાહિત્યનું દર્શન, વિવિધ સ્પર્ધાઓ તથા કાર્યક્રમોનો પરિચય કરીએ તો લોકજીવનના લહેરાતા સાગરનું દર્શન થાય.

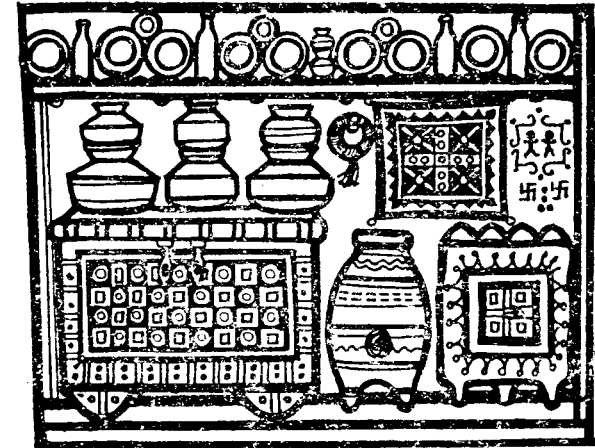
લગ્ન પ્રસંગના પ્રતીકો અને રિવાજો, વસ્ત્રાભૂષણો અને સૌંદર્યપ્રસાધનો, ઘર અને ઘરના શણગારો, ગૃહવપરાશની કલાત્મક ચીજો અને લોકસંસ્કૃતિના વિવિધ પ્રતીકોમા આપણી પ્રાદેશિક અસ્મિતા અને સાંસ્કૃતિક વારસો જળવાયેલો પડેલ છે.

બાળગોપાળના ઘોડિયાથી માંડી શૂરવીરોના પાણિયા સુધી કલા અને સંસ્કૃતિનું આલેખન જોવા મળે છે. આપણી શાળાના બાળકોને આ બધાનો પરિચય થતો રહે અને તેમનામાં કલા, સંસ્કૃતિ પ્રત્યે પ્રેમ પ્રગટતો રહે તે આપણે જોવું જોઈએ. સામે આવેલ પાનામાં કેટલાંક પ્રતિકાત્મક ચિત્રો આપેલા છે. ઉત્સાહી શિક્ષક મિત્રો આ બધાનો ઊંડાણથી અભ્યાસ કરે, તેની નોંધ કરે અને ભાવિ પેઢીને તેમાં રસ લેતી કરે તો એક સાંસ્કૃતિક વિરાસતના જતન-સંવર્ધનનું મોટું કામ થાય.

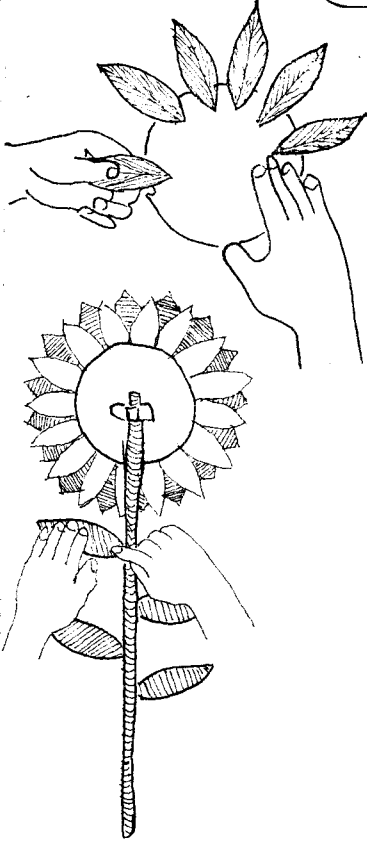
શ્રી ૧૧

લાભ :: :: :: શુભ

કાંઠો, કોઠલા અને પટારા ઉપર ગોઠવેલી
આરડીને શાભાવતી મનાહર માંડ

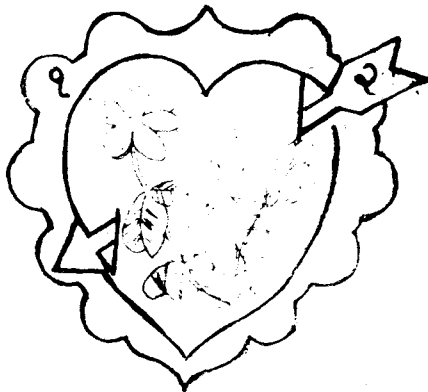

કાગળનાં ફુલ બનાવો

એક જાડા કાગળમાંથી ફુલની વચ્ચેની ગોળ તકતી અને તેની પાંદડીઓ કાપી, બાજુની આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે ચોંટાડતા જાવ. ત્યારબાદ એક પાતળી વાંસની સળી લઈ તેને ફુલ સાથે ચોંટાડો. સળી સાથે જાડા કાગળના લીલા પાંદડાઓ બનાવી લગાડો.

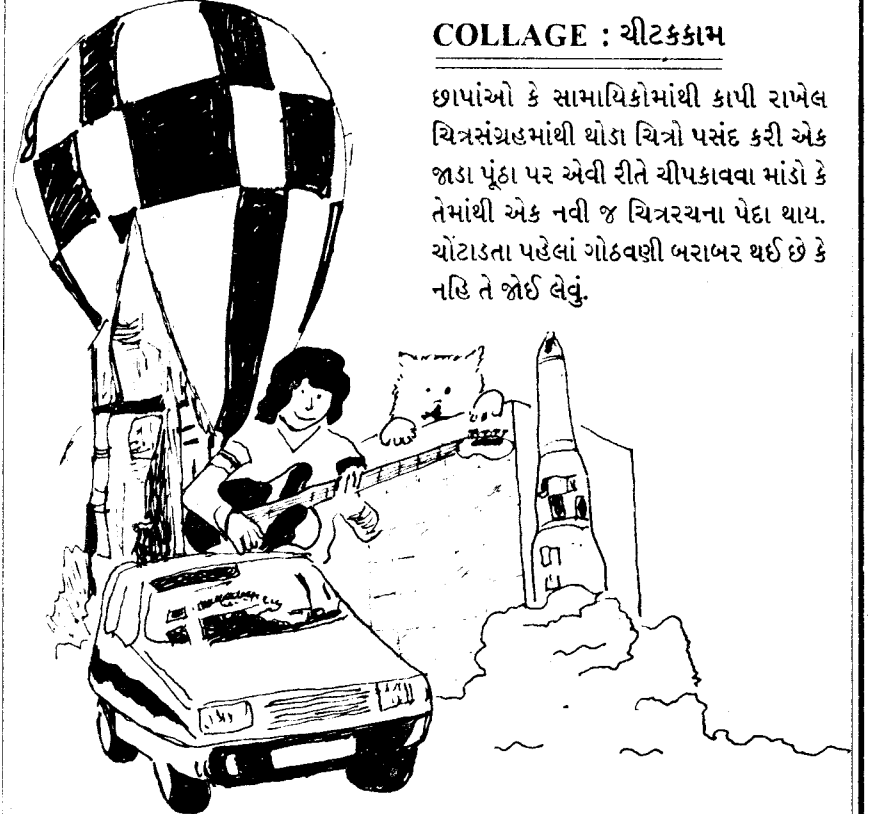
શુભેચ્છા પત્ર બનાવો

નાનકડાં રંગબેરંગી ફુલો અને પાંદડીઓ સુકાઈને ખરી પડે ત્યારે તેને ભેગા કરી છાપાના કાગળની વચ્ચે રાખી વજનદાર ચોપડી કે ડબ્બા / ડામચીયા નીચે રાખી દો. જાડા કાર્ડ પેપર પર તેને ચીપકાવી દિવાળી - નવું વર્ષ કે જન્મદિન નિમિત્તે 'શુભેચ્છા પત્ર' તરીકે મોકલાવી શકો; અથવા ચિત્ર બનાવી દિવાલ પર લટકાવી શકો.

COLLAGE : ચીટકકામ

છાપાંઓ કે સામાયિકોમાંથી કાપી રાખેલ ચિત્રસંગ્રહમાંથી થોડા ચિત્રો પસંદ કરી એક જાડા પૂંઠા પર એવી રીતે ચીપકાવવા માંડો કે તેમાંથી એક નવી જ ચિત્રરચના પેદા થાય. ચોંટાડતા પહેલાં ગોઠવણી બરાબર થઈ છે કે નહિ તે જોઈ લેવું.

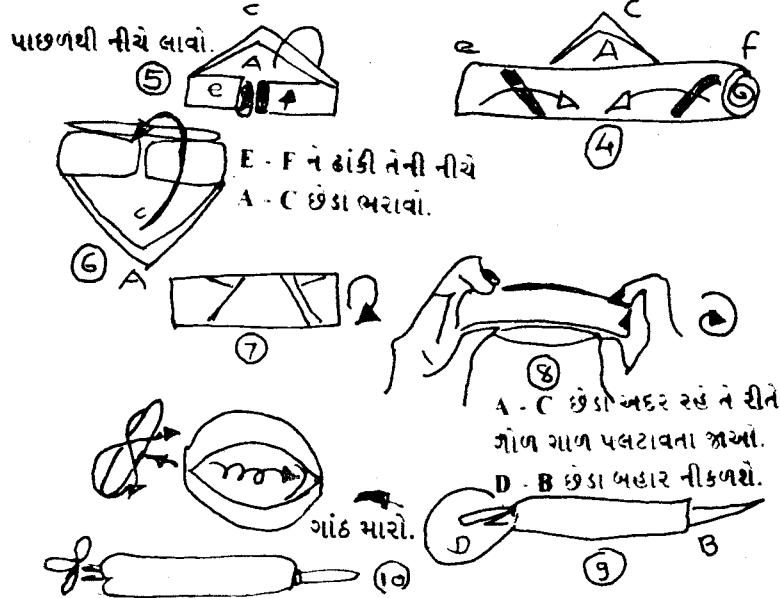
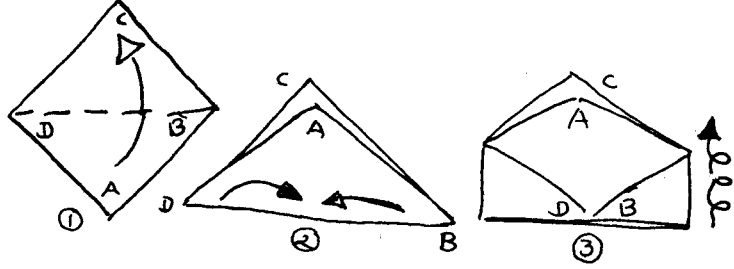

MOSAIC : પથ્થરનું જડતરકામ

આપણે જેમ દિવાલોમાં આભલાં લગાડીએ કે ભોંયતળીયે લીપણ કરીએ છીએ તેમ પ્રાચીન ગ્રીસ અને રોમન દેશોમાં રંગીન પથ્થરના ટુકડાઓ વડે જડતરકામ કરતાં. આપણે જાડા કાગળ પર રંગીન (ધુંટેલા) કાગળના ટુકડાઓ વડે અવનવી કલાકૃતિ તૈયાર કરી શકીએ.

રૂમાલની ખિસકોલી

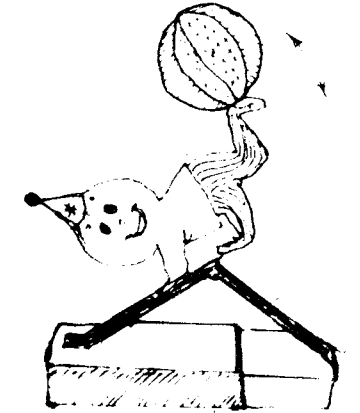
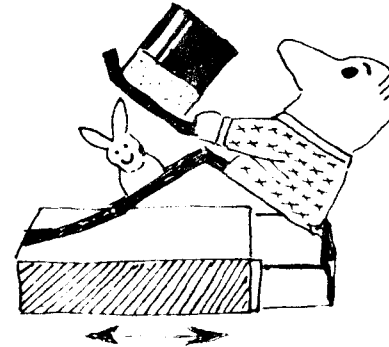
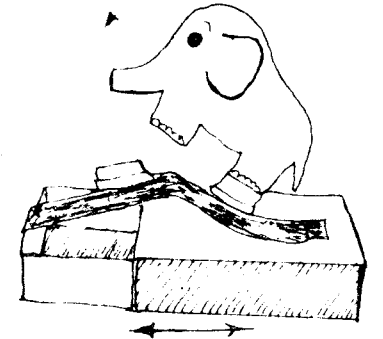
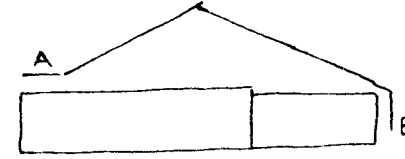
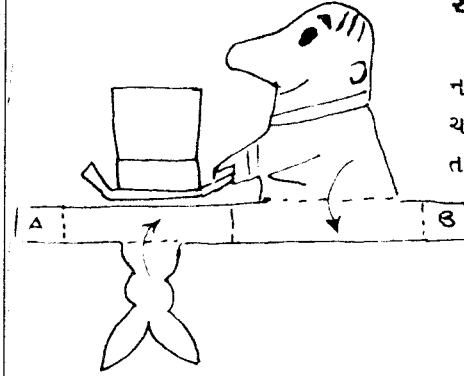
ડાબા હાથમાં આકૃતિમાં બતાવ્યા
પ્રમાણે ખિસકોલીને રાખો.
જમણો હાથ તેને પંખાળતા હો
તેમ માથે ફેરવો. અને ...
અચાનક જમણો હાથ
નીચે તરફ ફરતો હોય ત્યારે-
કોઈને ખબર ન પડે તે રીતે-
ડાબા હાથની આંગળીઓ વડે ખિસકોલીને ધક્કો મારી હાથ ઉપર ફુદાવો.....!!!

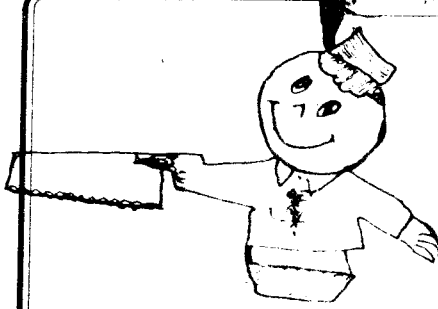
સર્જનનો આનંદ

જૂઓ - વિચારો, શીખો - બનાવો;
પામો આનંદ - ચેપ લગાડો !

દિવાસળીના ખોખાની જૂઓ કમોલ !
સરકસ લાવી ઘરમાં કરે ધમાલ !

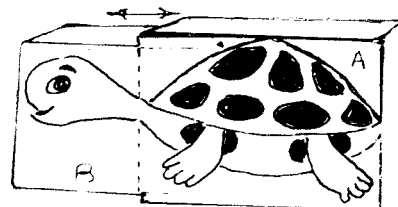
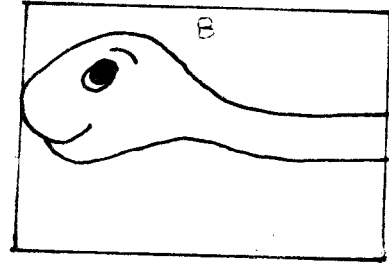
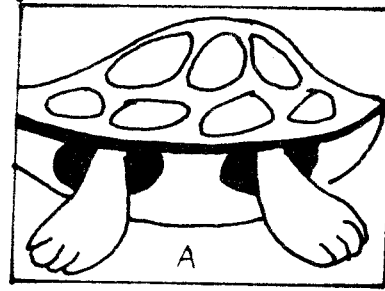
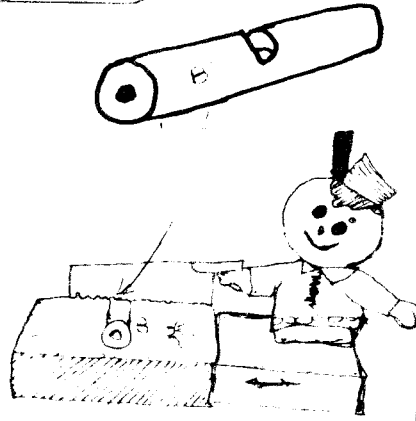
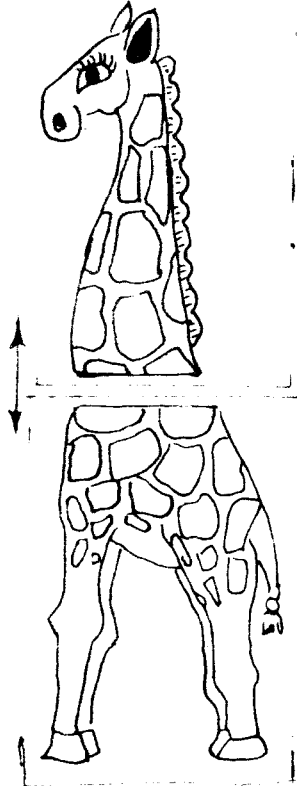
આ પાનામાં બતાવ્યા પ્રમાણેના સુંદર
નમૂનાઓ ઉપરાંત સામસામે લડતાં સૈનિક,
ચણતા કૂકડા અને એવા બીજા અનેક નમૂનાઓ
તમે બનાવી શકશો.

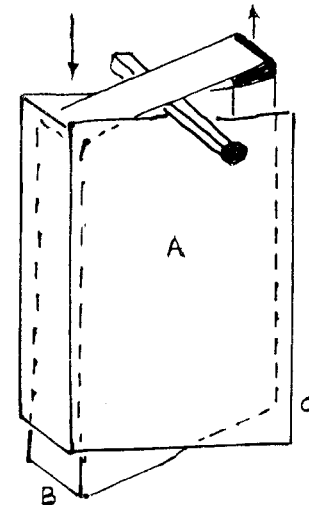
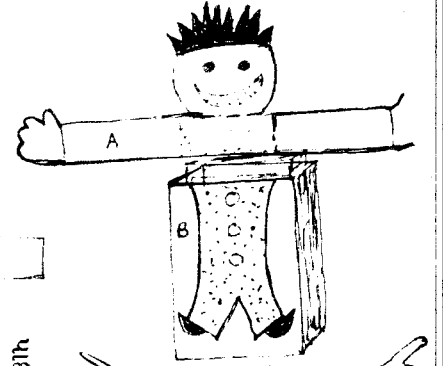
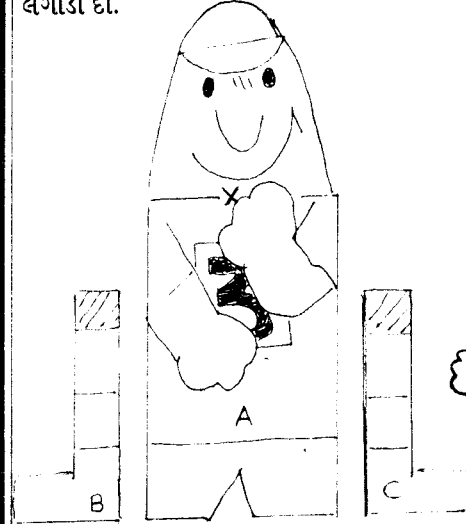
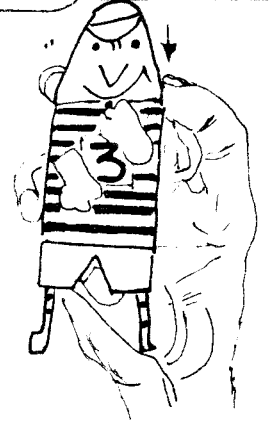
સુચાર કરવતી લાકડું કાપે
જીરાફ અને કાચબો ડોકું કાઢે !

કાંડ પેપર પર ચિત્રો દોરી દિવાસળીની
પેટીના ઉપરના ભાગમાં અને તેની અંદરના
ખાનાની પાછળના ભાગમાં ચોટાડી દો.

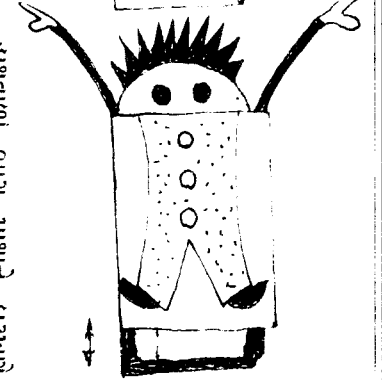

આંગળી ઉપર નીચે થાય
સૈનિક ઠચક ઠચક જાય

દિવાસળીના ખાનાનો વચલો ભાગ
કાઢી નાખી માત્ર ફેમ રાખો. ફેમ ઝટ તૂટી ન
જાય તે માટે ખૂણાઓ પર સેલો ટેપ
લગાડી દો.

હાથવાળા ભાગ માથાને કાટખૂણે
પાછળ વાળી દો અને ખાનાની ઉપરની બાજુ
ચોટાડી દો.

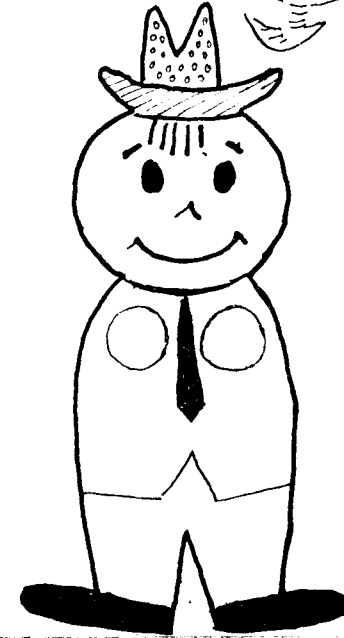
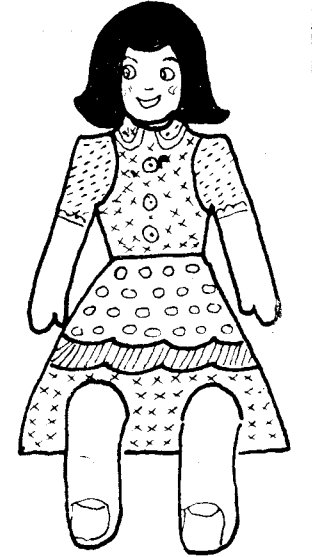
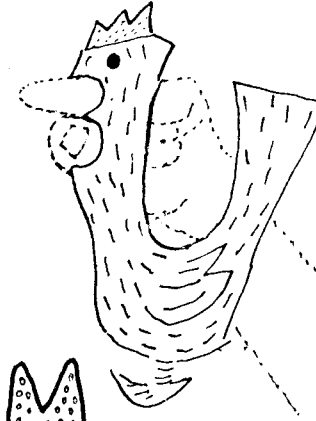
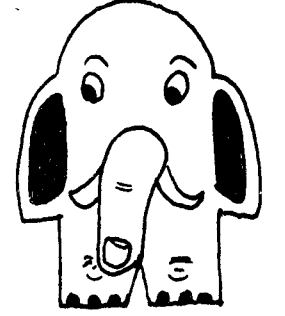
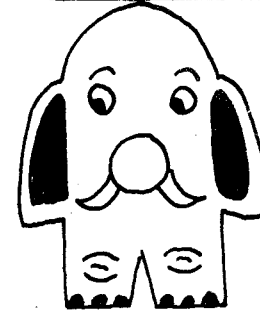
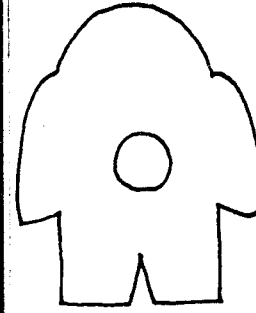
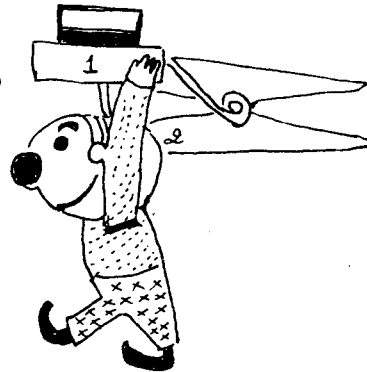
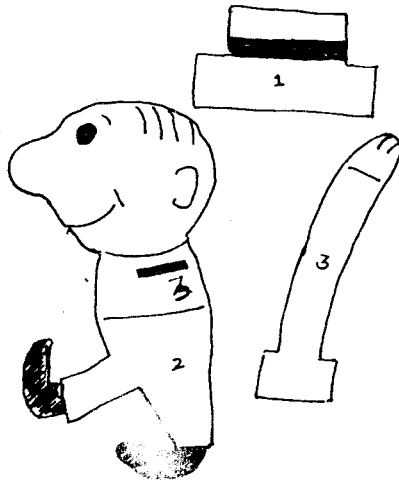
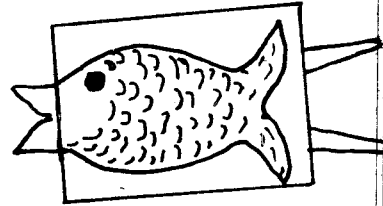
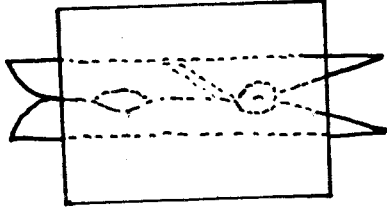

નીચું માથું ઉપર હાથ
ઉપર માથું બાજુ હાથ

બતક - માછલી મોં ઉઘાડે
જોકરભાઈ ટાલ બતાવે !

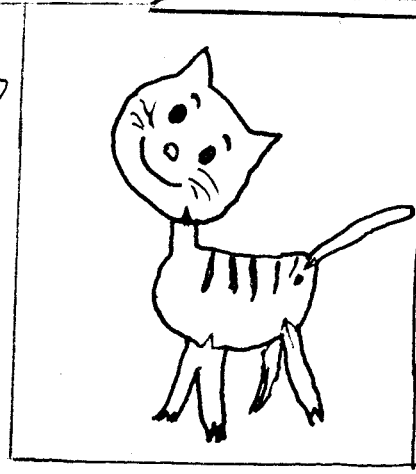
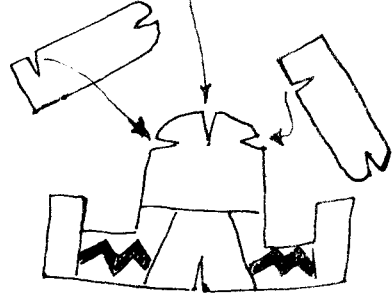
દિવાસળીના ખોખાનું ખાનું કાઢી લઈ
વચ્ચે કપડાં સુકવવાની કલીપ ભરાવો. છાપ
ઉપર મનપસંદ ચિત્ર લગાડો.

હાથી સુંદ જૂલાવે, ફૂકડો બાંગ પૂકારે
બહેની નાચ નચાવે, ભઈલો તાલ બજાવે
સફેદ કાગળ પર સુંદર મજાનાં ચિત્રો
દોરી, રંગ પૂરી પૂંઠા પર ચોંટાડી કાપી લો.
તમારી આંગળીઓ વડે તેમને 'સજીવન' કરી
દો.

બે હાથની દર્શક આંગળીઓથી
ભઈલાના હાથ બનાવશો તો નમસ્તે કરશે,
તાળી પાડશે, કસરત કરશે અને અદપ પણ
વાળશે !

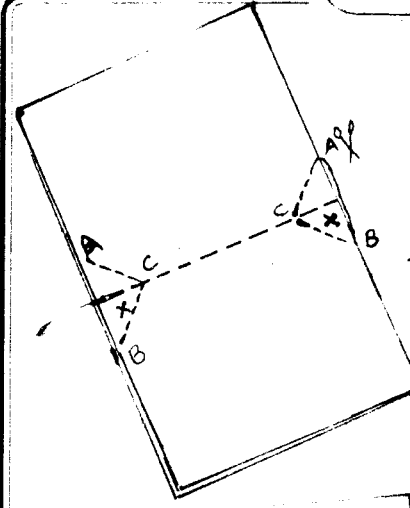

ઘોડેસવારને ઘોડલે બેસાડો સરસ મજાની સહેલ કરાવો

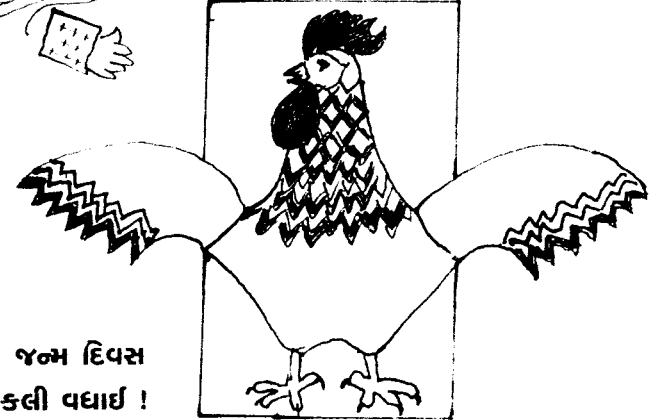
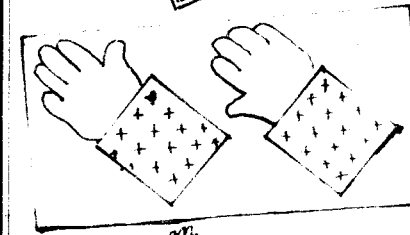
ઘોડેસવારનું માથું - હાથ - પગ તથા ઘોડાના વિવિધ અંગો કાર્ડ પેપરમાંથી કાપી લો અને યથાયોગ્ય રીતે જોડી દો. ઘોડો નાસી ન જાય અને ઘોડેસવાર પડી ન જાય તે માટે હાથ વડે ઘોડાની ગરદન પકડાવી દો !

ઉપર જુતાડેલ બીલીબેનને પણ તમે બનાવી શકશો ને ?

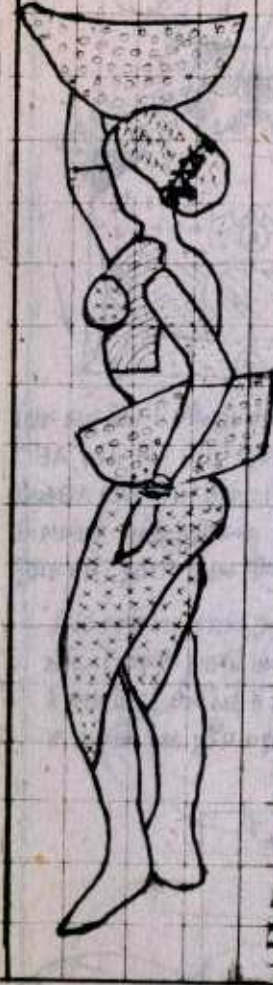

જેવડું કાર્ડ બનાવવું હોય તેનાથી ચાર ગણો કાર્ડ પેપર લો. 'બેવડું' વાળી બંને તરફ ABC ત્રિકોણ બનાવો. જોડાયેલી બાજુ તરફ AB કાપો જેથી કાર્ડ વાળતાં વચ્ચેથી ત્રિકોણ આગળની તરફ બહાર નીકળી આવે. તમારું મનગમતું ચિત્ર દોરો.

હાથ કે પાંખ, અલગ કાર્ડ પેપર દોરી, કાપી આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે નીચલા ત્રિકોણ પર એવી રીતે ચોટાડો કે કાર્ડ બંધ કરતાં હાથ કે પાંખ અંદર સંતાઈ જાય પરંતુ કાર્ડ ખોલતાં જ બહાર ફેલાય.

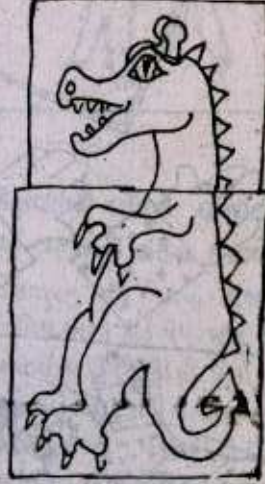

નવું વરસ કે જન્મ દિવસ
આપો નવાઈ મોકલી વધાઈ !

રંગ બેરંગી કાગળ - કાપડ કાપી ને કરજો ચિટક કામ !

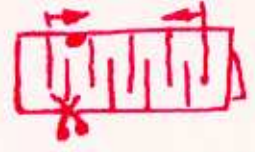
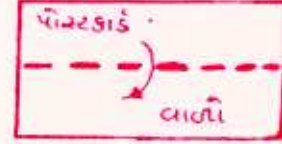
કોઈ પણ નાના કે મોટા ચિત્રને પ્રમાણ માપથી મોટું કે નાનું કરી શકાય. રંગબેરંગી કાગળ કે કાપડના ટુકડાઓમાંથી તે ચિત્રના વિવિધ ભાગો કાપી ચિટક કામની મદદ વડે સુંદર નમુના બનાવી શકાય.

કાગળ - કાર્ડ પેપર કે પૂઠું,
કાતર - રંગ મજાના, ગુંદર;
બાકસ કલીપ હોયે જો સાથ,
નમૂના બનતાં ના લાગે વાર.

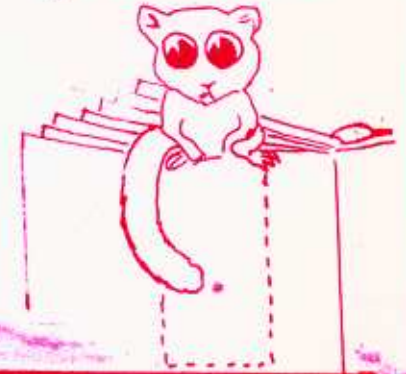
પ્રેમાળ પોસ્ટકાર્ડ

- ૦ વાપરાયેલ પોસ્ટકાર્ડને ઉપયોગ કરી તેમાંથી ઉપરની આકૃતિમાં બતાવ્યા પ્રમાણે કાપા મુકશો તો એક દાર બને જશે જેમાંથી તમે પસાર થઈ શકો. તમારા મિત્રને પહેરાવી શકો.
- ૦ નાચે બતાવ્યા પ્રમાણે 'બુકમાર્ક' બનાવી શકો.

- ૦ ચકલી, હાલી, નં. ૨૨ જેવા નમૂનાઓ પણ બનાવી શકો.

જીવનતીર્થ પ્રકાશન

પ્રવૃત્તિનો આનંદ

લેખન-સંપાદન : રાજુ-દીપ્તિ

કાર્ષીપ સેટીંગ: અશર નિર્માણ

મુદ્રક : અંબિકા પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ દ્વારા નીતિન ઓકસેટ

પ્રથમ આવૃત્તિ : જાન્યુઆરી '૯૮

છૂટક કિંમત : રૂ. ૧૦-૦૦

પ્રાપ્તિસ્થાન : જીવનતીર્થ, C/o રાજુ-દીપ્તિ, જૂના કોબા,
ગાંધીનગર- ૩૮૨૦૦૯ ફોન : (૦૨૭૧૨) ૭૬૨૩૬